

De natuur herwaarderen. Interview met Tom Bauler

Door Marie-Monique Franssen

In het kader van Ecopolis 2020: AGAIN(ST) NATURE gingen we in gesprek met professor Tom Bauler, ecologisch econoom aan de ULB. We hadden het over duurzame transitie, over de rol van de economie hierin, maar ook over de voor- en nadelen van het concept van ecosysteemdiensten en de waarde van de natuur. Om de biodiversiteitscrisis het hoofd te bieden hebben we nood aan een tweevoudige aandacht: enerzijds aandacht voor onze omgang met en in de natuur en, anderzijds, een fundamentele aanpassing van onze economische en maatschappelijke systemen, een duurzame transitie naar nieuwe vormen van samenleven.

Recente voorspellingen van klimaat- en natuurwetenschappers zien er niet hoopgevend uit. Op dit moment is ons economisch systeem een drijvende kracht achter de destructie van onze leefomgeving en de uitstoot van broeikasgassen. Hoe kan de economie een bondgenoot worden in onze strijd tegen klimaatverandering, eerder dan een tegenstander, zoals dat vandaag het geval is?

Het antwoord hierop hangt af van de analyse van de bestaande situatie. Als we optimistisch zijn, dan kunnen we denken dat de economische ontwikkeling de goede kant opgaat, dat we er in slagen om een zekere energie-efficiëntie te bereiken. Bovendien is de productie van energie steeds meer afkomstig van hernieuwbare bronnen. We beschikken over een hele reeks sociotechnische innovaties die ons zouden kunnen doen denken dat we de milieuproblematiek kunnen verhelpen. Een typisch voorbeeld is de auto. De voorbije twee, drie jaar hebben we inderdaad enkele alternatieven op de markt gebracht die een reeks primaire problemen oplossen, bijvoorbeeld op het gebied van CO₂-uitstoot en luchtkwaliteit. Dat is de analyse die we maken als we optimistisch

zijn. Maar als je kijkt op globale schaal, ligt het anders. Dan kan je niet anders dan het overgrote deel van het jaar heel pessimistisch te zijn. Die elektrische auto's zullen inderdaad wel een deel van de lokale problemen oplossen, maar deze 'oplossingen' brengen nieuwe problemen met zich mee in andere landen wereldwijd, of het nu gaat om de ontginning van grondstoffen of om de

Tussen de dertig en zeventig procent van de nodige inspanningen om de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen te vinden is in gedragsverandering.

productie van nieuwe auto's. Het hangt dus erg af van de analyse die je maakt. We zien dat in toekomstscenario's voor *low carbon societies* het eigenlijk vrij eenvoudig lijkt om tot oplossingen met lage tot geen uitstoot te komen. Maar als je even verder kijkt, dan ontdek je dat de uitstoot elders is achtergebleven. Bovendien is er nog een grote onbekende. Afhankelijk van het scenario voorspelt men dat tussen de dertig en zeventig procent van de nodige inspanningen om de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen te vinden is in gedragsverandering. Hierbij weten we echter heel weinig over hoe we die gedragsveranderingen kunnen realiseren, hoe we hun impact kunnen meten, enzovoort. In die zin lijkt het weinig waarschijnlijk dat we op die manier de vervuiling en milieueffecten die door economische activiteit veroorzaakt worden kunnen tegengaan. Want in de economie moet je nu eenmaal rekening houden met productie, maar ook met consumptie.

Dat is ook hoe *degrowthers* naar de problematiek kijken. Wat is uw mening daarover? Denkt u dat ontgroei potentieel heeft? Of denkt u dat het niet realiseerbaar is?

Het hangt ervan af wat je ontgroeien noemt. Er is onder economen wereldwijd — zelfs bij de meer mainstream economen — een algemene consensus dat, in de huidige situatie, één procentpunt groei van het BBP enorme milieuschade met zich meebrengt. Dat betekent dat op dit moment het idee van groene groei pure fictie is. Bovendien betekent ontgroei niet noodzakelijkerwijze enkel ontgroei van het BBP. Dat is een fout die vaak gemaakt wordt. Men maakt snel de link: de groei van het BBP veroorzaakt problemen, *dus* moeten we ontgroeien. Waar *degrowthers* eigenlijk voor pleiten, is voor het herdenken van wat we beschouwen als positieve groei, positieve ontwikkeling in onze samenleving. We moeten niet enkel het idee van economische groei an sich gaan aanpassen, het hele economische systeem moet hervormd worden. Door ons enkel te focussen op de (ont)groei van het BBP, gaan we de ongelijkheid, armoede, problemen van voedselverdeling zowel in België als wereldwijd, niet opgelost krijgen. Voor mij is ontgroei de structurele hervorming van de manier waarop we aan economie doen. Die nood aan hervorming wordt breed gedragen door economen wereldwijd. We zien steeds meer en sneller dat de sociale en milieugevolgen de slechte richting uitgaan, dus we moeten niet bij de pakken blijven zitten.

Dat betekent dat op dit moment het idee van groene groei pure fictie is.

Welke zijn, volgens u, enkele cruciale economische handelingen om een sociale en ecologische transitie te kunnen verwezenlijken? Welke stappen moeten we als eerste zetten?

Een aantal dingen die we vrij snel kunnen uitrollen en die een grote impact zullen hebben, is een hervorming van het BBP. Een eenvoudige manier waarop we dit kunnen doen, is door er simpelweg een nieuwe voorwaarde aan toe te voegen. Als aan economische groei systematisch de correcte milieu-, klimaat- en sociale gevolgen worden toegevoegd die onze productie veroorzaakt, dan geeft dat een heel ander beeld. Het zijn gegevens waar we reeds over beschikken: vandaag de dag kunnen we exact zeggen waar onze smartphone geproduceerd wordt, hoeveel energie de productie gekost heeft, welk en hoeveel materiaal nodig was, enzovoort. Deze kosten zouden

in alle boekhoudingen duizendmaal transparanter moeten weergegeven worden. Als we deze kosten, die te maken hebben met de levenscyclus van het product, inrekenen in de verkoopprijs van het product, kunnen we eigenlijk vrij snel veel veranderen. In Europa spreken we bovendien al jaren over een CO₂-taks. Hier zouden we een ecosysteembelasting aan kunnen toevoegen.

Een andere belangrijke stap is dat we moeten ophouden te geloven dat economische activiteit per definitie via innovatie passeert: nieuwe producten ontwikkelen, nieuwe markten verkennen, het gaat altijd over de creatie van iets nieuws. We hebben zeker innovatie nodig, dat staat als een paal boven water, maar we moeten ons er ook van bewust zijn dat een groot deel van de problemen juist door diezelfde innovatie veroorzaakt wordt. Om die reden moeten we dus beginnen nadenken over wat we *exnovatie*

Om die reden moeten we dus beginnen nadenken over wat we exnovatie noemen. Hoe kunnen we ons ontdoen van de technologie die we schadelijk achten voor onze toekomst?

noemen. Hoe kunnen we ons ontdoen van de technologie die we schadelijk achten voor onze toekomst? Hier bestaan reeds voorbeelden van, denk aan de kernuitstap in België of het einde van de steenkoolontginning in Duitsland. Enerzijds hebben we dus nood aan innovatie (bijvoorbeeld bij het ontwikkelen van hernieuwbare energiebronnen), anderzijds hebben we nood aan exnovatie. Hier moeten we ons economisch model ook naar organiseren, al is het maar om ons te ver-

lossen van die technologieën die schadelijk zijn en die we niet meer nodig hebben. Op dit moment heerst hier echter een taboe rond, want dat zou betekenen dat we banen schrappen. Maar dat klopt niet per se: door het ontwikkelen van alternatieven worden ook nieuwe banen gecreëerd. Het is noodzakelijk om hier te durven over na te denken.

Volgens u zullen de oplossingen in het transitieproces op lokaal niveau ontwikkeld worden: de problematiek speelt zich af op globaal niveau, maar de oplossingen zullen te vinden zijn in het hart van de bedrijven, de scholen, enzovoort. We zien echter vaak dat het bewustzijn over de milieuproblematiek er wel is, maar dat de vertaalslag hiervan naar concrete actie in de praktijk moeizaam verloopt. Hoe kan je de twee met elkaar verbinden? Kan u ons voorbeelden geven van dergelijke microlokale oplossingen die vandaag reeds een grote impact hebben?

Per definitie hebben microlokale oplossingen op macroschaal geen grote impact. We zien echter wel dat dergelijke oplossingen na een bepaalde tijd een aanzienlijke impact hebben op de manier waarop de grote spelers zich gaan organiseren. Een typisch voorbeeld is biolandbouw. In een relatief korte tijdspanne heeft de biolandbouw zich sterk ontwikkeld. In Brussel bijvoorbeeld, en dat is typisch in een stedelijke omgeving, zien we dat er zich steeds meer alternatieve voedselsystemen ontwikkelen. Je vindt ze bij wijze van spreken op elke hoek van de straat. Denk bijvoorbeeld aan de GASAP, groupes d'achats solidaires de l'agriculture paysanne, waarbij gezinnen zich op vaste basis rond één boer scharen en daar de producten van afnemen. Dit zijn allemaal vormen van microlokale oplossingen die niet als blauwdruk op grote schaal te vertalen zijn, maar die ervoor zorgen dat bijvoorbeeld een discount-winkel zoals Lidl vandaag ook volop in bio investeert en hier reclame voor maakt. Het is zoals yin en yang: enerzijds

is dat goed, anderzijds niet. Het voordeel ervan is een opschaling van biovoeding, maar het betekent ook de doodsteek voor de alternatieve bio die sociale verbinding creëert, die lokaal en kleinschalig is, het soort landbouw waar niet enkel uit milieuo-verwegingen aan gedaan wordt, maar een integrale bio die deelneemt aan het rurale leven en die naast voedselvoorziening ook een hele reeks andere maatschappelijke doelen nastreeft. Ik denk dat we dus pas aan het begin van de bio staan. Hetzelfde geldt voor mobiliteit. We zien het bijvoorbeeld in Brussel — en ik gebruik het opnieuw als voorbeeld omdat ik er woon — waar bij de start van het nieuwe schooljaar een stijging van het aantal fietsers werd vastgesteld van 40 à 50 procent ten opzichte van het jaar daarvoor. Je zou kunnen zeggen dat het anekdotisch is, omdat er nog steeds slechts een klein percentage mensen in Brussel fietst, maar die stijging is toch wel enorm. Ik denk dus dat er vanuit experimentatie op microschaal veel goede dingen voortkomen. Ze ontwikkelen zich langzaam wat men coöptatie noemt: het hegemonische systeem coöpteert de oplossingen die op microniveau ontwikkeld werden en wrong ze in hun eigen systeem in. Daarom hebben we nood aan een aandachtige publieke actor die ervoor zorgt dat deze processen gecontroleerd worden en in de juiste richting worden geduwd.

Het hegemonische systeem coöpteert de oplossingen die op microniveau ontwikkeld werden en wrong ze in hun eigen systeem in.

Wanneer u lesgeeft over ecosysteemdiensten, begint u elk jaar met een oefening waarbij u aan de studenten vraagt om de waarde van een bij in geld uit te drukken. Hoe kan monetaire waarde plakken op de bij — en op de natuur in het algemeen — natuurbehoud helpen en bevorderen?

Hier kan ik twee antwoorden op geven. Het eerste is het antwoord van de wetenschapper. Het is, om een hele reeks voor de hand liggende redenen, methodologisch onmogelijk om de werkelijke economische waarde van een natuurlijk object of wezen vast te stellen of te kennen. Daarom gebruik ik dit voorbeeld in mijn lezing: ik wil de studenten laten inzien dat, ondanks het feit dat er eens per maand een artikel in de pers verschijnt over bijvoorbeeld de economische waarde van bestuivers in Europa — en dit als het onfeilbare argument voor habitatbescherming wordt gepresenteerd — het uitdrukken van de waarde van de natuur in geld pure onzin is. Er zijn dan ook telkens studenten die mijn vraag idioot vinden, omdat we ons dan dezelfde vraag zouden kunnen stellen over andere levende wezens. Trek de analogie door en denk bijvoorbeeld aan mijn dochter, die nu negen jaar oud is. Strikt economisch gezien is zij maar één individu in acht miljard, kost ze veel geld en brengt ze niets op. Het is dus onmogelijk te denken dat een getal de waarde van pakweg alle bestuivers, van het Great Barrier Reef in Australië of van het regenwoud in de Amazone zou kunnen voorstellen. Aan de andere kant, en dat is mijn tweede antwoord, moeten we de waarde van de dingen in economische taal begrijpen om te kunnen handelen. Misschien geldt dit niet voor de mensen die zich reeds inzetten voor het milieu, maar een heleboel andere mensen, waaronder zij die voor ons beslissen, moeten de waarde ervan kunnen afwegen. Ze moeten kunnen beslissen of dat geld het best wordt gebruikt voor de Belgische samenleving door één of twee nieuwe scholen te bouwen, of door één of twee Natura 2000-gebieden uit te roepen tot natuurbeschermingsgebieden. Om deze balans te kunnen opmaken hebben we deze cijfers dus op een zeer instrumentele manier nodig.

Moet men het grote publiek dan niet juist overtuigen van het feit dat niet alles in monetaire termen kan uitgedrukt worden, in plaats van alles te willen integreren in het economische systeem? Moeten we deze commodificatie van de natuur niet juist overstijgen als we een duurzame transitie willen bewerkstelligen?

Ja, idealiter zouden we allemaal opnieuw moeten leren om juiste prioriteiten te stellen. Maar er is een hele reeks dingen die we niet weten. Hoe beslissen we over de huidige problemen, als die problemen bol staan van onzekerheid, risico's en gebrek aan kennis? We weten niet wat de gevolgen zijn, we weten niet welke risico's we nemen. Maar het is inderdaad niet erg ambitieus om tegen onszelf te zeggen: in deze situatie gaan we beslissen met behulp van één criterium, namelijk de munteenheid. Want het idee van monetaire waardering gaat over het feit dat we de waarde van iets terugbrengen tot iets dat we allemaal begrijpen, namelijk de euro. Omdat we geloven dat alles in een enkele eenheid uitgedrukt en vergeleken moet worden. Maar denken dat de dingen in dezelfde dimensie vergelijkbaar zijn, is net juist wat problemen veroorzaakt, en we moeten het afleren om zo te denken. De problemen bevinden zich niet op hetzelfde niveau en dus moeten we ze niet als zodanig beschouwen. De prioriteiten moeten op een heel andere manier worden gevormd, en daar zijn instrumenten voor, gereedschap dat al relatief lang bestaat. De multicriteria-analyse bijvoorbeeld, die aan het begin van de jaren '70, '80 werd uitgevonden, is een zeer doeltreffende manier om verschillende dimensies van een bepaald probleem in te voeren en een discussie te voeren over de prioriteiten en het gewicht dat aan de verschillende criteria wordt toegekend. Het geeft een veel preciezere leidraad voor de besluitvorming dan wanneer je beslissingen wilt terugbrengen tot één monetaire entiteit. Maar dat kost meer tijd.

Bio

Prof. dr. Tom Bauler is ecologisch econoom. Hij bekleedt de leerstoel Milieu & Economie aan het Centre d'Etudes du Développement Durable (CEDD) en aan het Research Centre for SOcio-eNvironmental dYnAmics (SONYA) van de ULB en begeleidt hierin een team van onderzoekers rond beleidsaspecten van milieupolitiek en ecologische economie.